

Zbiory Muzeum Poczty i Telekomunikacji we Wrocławiu PAMIĄTKOWY ALBUM DYREKCJI POCZT I TELEGRAFÓW W BYDGOSZCZY

Muzeum Poczty i Telekomunikacji we Wrocławiu jest jedyną w Polsce placówką muzealną o zasięgu ogólnokrajowym, gromadzącą eksponaty z dziedziny historii poczty i telekomunikacji. Wśród wielu cennych obiektów, będących w posiadaniu muzeum, na uwagę zasługuje jedyny w swoim rodzaju, pamiątkowy album Dyrekcji Poczty i Telegrafów w Bydgoszczy z 1921 r., który został zaprezentowany szerzej publiczności rok później, na Międzynarodowej Wystawie Znaczków Pocztowych w Genewie.

Album jest unikatowym eksponatem zarówno ze względu na jego zawartość, dokumentującą historię poczty polskiej w pierwszych latach po odzyskaniu przez Polskę niepodległości, jak i z uwagi na ciekawą formę prezentacji materiału archiwalnego. Podobnie jak wiele innych eksponatów, przetrwał on kolejne zmiany siedzib muzeum oraz „zawieruchę” wojenną. Niestety, do naszych czasów nie zachowały się, będące integralną częścią albumu, oryginalne dokumenty, dotyczące przejęcia przez władze polskie Dyrekcji Bydgoskiej z rąk niemieckich.

W 1922 r. miały miejsce dwa ważne wydarzenia. Pierwsze, to zakończenie prac organizacyjnych ustanawiających łączność pocztową i telekomunikacyjną w kraju, drugie – wielki sukces, jaki odniosła polska filatelistyka na Międzynarodowej Wystawie Znaczków Pocztowych w Genewie.

Była to pierwsza wystawa, w której uczestniczyła Polska. Została zorganizowana przez „Genewską Unię Filatelistyczną”, stowarzyszenie obchodzące wówczas 30-lecie swojego istnienia. Wystawa została zorganizowana w dniach 3-12 września 1922 r. Otwarcie nastąpiło w niedzielę, o godzinie 10⁰⁰ rano, przy dźwiękach muzyki, w obecności licznie zaproszonych gości, delegatów reprezentujących administracje pocztowe oraz przedstawicieli związków filatelistycznych z różnych państw. Jak informował *Kurier Warszawski*, w wydaniu z 25 września 1922 r., pan E. Friedrich, prezes Unii a zarazem przewodniczący

komitetu organizacyjnego, już na wstępie swojego przemówienia inauguracyjnego zwrócił uwagę na *piękne i cenne zbiory nadesłane z Polski*¹, dziękując tym samym za jej udział w wystawie. Wyraził przy tym podziw dla mozolnej pracy, która dała zbiory tak systematycznie wykonane. Jak donosił dalej *Kurier Warszawski*: *zbiory przedstawiały się doskonale. Lokal, w którym miała miejsce wystawa posiadał oświetlenie górne, boczne okna zakryto żółtymi płótnami, tak aby ochronić wystawiane eksponaty przed zbyt jasnym światłem słonecznym*². Z uwagi na wartość prezentowanych zbiorów, które oszacowano na pięć milionów franków szwajcarskich, wystawa strzeżona była dniem i nocą przez policjantów z psami policyjnymi, wartę Towarzystwa Ubezpieczeń „Securitas” oraz straż ogniową. Zbiory polskie umieszczono na eksponowanym miejscu, na wprost wejścia głównego. Składały się na nie oryginalne, ręcznie wykonane projekty znaczków pocztowych, próby oraz znaczki z lat 1919-1922. Do każdej emisji znaczków dołączona była krótka historia na temat ich powstania oraz dane techniczne. Powyższy materiał filatelistyczny został przygotowany przez delegata polskiego Ministerstwa Poczty i Telegrafów, pana Włodzimierza Polańskiego³.

Oprócz znaczków zaprezentowano na wystawie jedyny w swoim rodzaju eksponat, tj. karty z pamiątkowego albumu, przedstawiające rozwój poczty polskiej na obszarze byłej dzielnicy pruskiej, administrowanej od 20 stycznia 1920 r. przez Dyrekcję Poczty i Tele-

grafów w Bydgoszczy. Album zawiera 31 kart, umieszczonych w ozdobnym pudle, w kształcie starej książki, o wymiarach: wys. 50 cm, szer. 68 cm, głębokość 10 cm. Wieko pudła, pokryte bordowym aksamitem, zdobi prostokątna płyca. Ramę płyca wykonano z białej skóry. Wewnątrz ramy, w narożach, umieszczono dekoracyjne elementy, dodatkowo zdobione metalowymi guzami. Pośrodku płyca znajduje się biały kartusz herbowy, wewnątrz którego na brązowym tle widnieją wykonane z metalu inicjały „WS”, odnoszące się do Władysława Stesłowicza, Ministra Poczty i Telegrafów, w latach 1920-1922.

Karty albumu zawierają odbitki pierwszych polskich pieczęci, datowników, formularzy, druków własnego nakładu używanych przez polską służbę pocztową, telegraficzną i telefoniczną w okręgu Dyrekcji Poczty i Telegrafów w Bydgoszczy oraz własnoręczne podpisy personelu. Na ostatnich kartach tego albumu umieszczono dane statystyczne w postaci tablic graficznych, wykazujących rozwój korespondencji, depesz itp. oraz schemat połączeń telefonicznych.

Jak informuje karta tytułowa, album powstał na pamiątkę objęcia Zarządu Poczty, Telegrafu i Telefonu byłej Dzielnicy Pruskiej przez Ministerstwo Poczty i Telegrafów w Warszawie z dniem 1 stycznia 1921 r., w pierwszym roku po odbiorze z rąk Niemców.

W pierwszym dziesięcioleciu po odzyskaniu przez Polskę niepodległości organizacja centralnej władzy zarządzającej pocztą, tele-

grafem i telefonem kształtowała się niejednolicie, zależnie od sytuacji politycznej i gospodarczej państwa. Formalnie na podstawie dekretu Rady Regencyjnej z dnia 3 stycznia 1918 r., o organizacji władz naczelnych w Królestwie Polskim, a faktycznie z dniem 11 listopada 1918 r. po opuszczeniu kraju przez okupantów – poczta, telegraf i telefon włączone zostały do resortu Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, w którym utworzono Wydział Poczty i Telegrafów. 5 lutego 1919 r., dekretem Naczelnika Odrodzonego Państwa – Józefa Piłsudskiego, utworzono Ministerstwo Poczty i Telegrafów. Wydarzenie to poprzedzone zostało powołaniem 18 listopada 1918 r. Tomasza Arciszewskiego na stanowisko ministra.

W pierwszych latach działalności Ministerstwo borykało się z wieloma trudnościami. Brakowało wykwalifikowanej kadry administracyjnej i zawodowej. Dotychczasowi urzędnicy z krajów okupacyjnych, zwłaszcza Niemcy, masowo ustępowali ze stanowisk i nie podejmowali swoich obowiązków. Wielkie trudności sprawiały też zróżnicowane przepisy pocztowe byłych państw zaborczych. Zanim opracowano i wprowadzono w życie polskie regulacje prawne, Ministerstwo poleciło stosować przejściowo *dotychczasowe normy w dziedzinie poczty, telegrafów i telefonów, jeżeli nie są sprzeczne z prawnym ustrojem Rzeczypospolitej Polskiej i jej żywotnymi interesami*⁴.

Równoległe z organizacją władzy centralnej i ustaleniem podstaw prawnych działania

resortu, należało szybko uruchomić administrację terenową. Polska administracja pocztowa przejęła po zaborcach około 2800 placówek pocztowych i telekomunikacyjnych. Najślabiej rozwinięta była sieć pocztowa na terenach wchodzących w skład byłego zaboru rosyjskiego. Armia rosyjska, ustępując przed wojskami niemieckimi i austriackimi, zabrała ze sobą wszystkie urzędy pocztowe i telekomunikacyjne.

Wyzwolone terytorium państwa polskiego podzielono na cztery dyrekcje pocztowe: warszawską, łódzką, lubelską i lwowską. Dyrekcja warszawska i łódzka zarządzały pocztą i telekomunikacją na terenach, które wcześniej znajdowały się pod okupacją niemiecką, lubelska – na obszarze byłej austriackiej strefy okupacyjnej, lwowska zaś – w byłej Galicji i polskiej części Śląska Cieszyńskiego.

Po ustąpieniu Niemców z Wielkopolski i części Pomorza, utworzono na tych ziemiach dwie dyrekcje: poznańską i bydgoską. Początkowo ze względów politycznych obie dyrekcje podlegały Departamentowi Pocztowemu Ministerstwa byłej Dzielnicy Pruskiej. Z dniem 1 stycznia 1921 r. bezpośrednie zwierzchnictwo nad nimi przejęło Ministerstwo Poczty i Telegrafów w Warszawie.

Dyrekcja Poczty i Telegrafów w Bydgoszcy rozpoczęła działalność 20 stycznia 1920 r., o czym donosił komisaryczny prezydent poczty i telegrafów w Bydgoszcy do Ministerstwa byłej Dzielnicy Pruskiej w Poznaniu: *Dzisiaj o g. 9:30 rano po wymianie pełnomocnictw wobec*

*plenium obu komisji została władza administracyjna tutejszej Dyrekcji Poczty i Telegrafów przeze mnie przejęta. Podpisał Rudolf Krahl*⁵.

Sylwetkę Rudolfa Krahla przybliży dokument zachowany w archiwum Muzeum Poczty i Telekomunikacji we Wrocławiu, tj. odręcznie pisany życiorys. Rudolf Krahl urodził się w 1864 r. Następnie w 1885 r. ukończył gimnazjum we Lwowie. Jako uczeń gimnazjalny należał do konspiracyjnych stowarzyszeń polskich i brał czynny udział w pracy narodowej i społecznej, (...) *której oddawał się z coraz większym zapętem i energią* (...). Dalej czytamy: (...) *ustąpiwszy do służby pocztowej austriackiej nie zaniedbuje pracy społecznej. Po dziesięciu latach służby mianowany zostaje naczelnikiem biura w Departamencie Rachunkowym Dyrekcji Poczty we Lwowie z tytułem rady a później starszego rady* (...).

Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości, jak większość urzędników, zostaje delegowany do pracy na terenach systematycznie przyłączanych do państwa polskiego. Najliczniejszą kadrą dysponowały wówczas okręgi pocztowe na ziemiach byłego zaboru austriackiego. Wynikało to z faktu, że w Galicji nie dyskryminowano Polaków przy obsadzaniu stanowisk na wszystkich szczeblach hierarchii służbowej, w przeciwieństwie do zaboru rosyjskiego, a przede wszystkim pruskiego. W byłym zaborze pruskim wszystkie wyższe i średnie stanowiska były obsadzone przez Niemców, którzy opuścili je wraz z ewakuowanym wojskiem. Na apel polskich władz resortowych część urzędników z Małopolski udała się

na teren okręgu poznańskiego i bydgoskiego, obejmując tam miejsca pracy opuszczone przez Niemców.

W lutym 1919 r. Rudolf Krahl zostaje powołany przez Naczelną Radę Ludową w Poznaniu do organizacji poczty polskiej na tym terenie, wspólnie z Moszczyńskim, Lenartowiczem, Kaźmierskim, Dziabaszewskim i Konarskim. Kilka miesięcy później, w październiku, na mocy dekretu Ministerstwa byłej Dzielnicy Pruskiej zostaje mianowany kierownikiem Dyrekcji Poczty w Bydgoszczy, którą przejmuje z rąk niemieckich 20 stycznia 1920 r. Na stanowisku kierownika bydgoskiej Dyrekcji Poczty i Telegrafów pozostał do dnia 1 maja 1921 r.

Pamiątkowy album powstał prawdopodobnie z inicjatywy Rudolfa Krahla, który w latach 1920-1921 pełnił funkcję kierownika Dyrekcji Poczty i Telegrafów w Bydgoszczy. Autorem projektu był Leon Dankowski, zatrudniony w tej dyrekcji na stanowisku asystenta. Album został подарowany ówczesnemu ministrowi Poczty i Telegrafów, panu Władysławowi Stesłowiczowi, (...) *w dowód umiłowania Ojczyzny i wielkiej czci dla swego Szefa i Ministra*. Następnie Władysław Stesłowicz przekazał album 24 kwietnia 1921 r. do zbiorów nowo utworzonego Muzeum Poczty-Telegraficznego, przy Ministerstwie Poczty i Telegrafów w Warszawie.

Pierwsza wzmianka o potrzebie utworzenia polskiego muzeum pocztowego ukazała się już 15 lutego 1919 r. Była nią odezwa skierowana

do pocztowców, w której Ministerstwo Poczty i Telegrafów uzasadniało konieczność założenia takiej placówki słowami: (...) *Chodzi nam przede wszystkim o to, aby pamiątki po poczcie polskiej z epoki Kongresówki (...) uratować od zagłady i zebrać a dalej gromadzić wszystko to, co charakteryzowało poczty rządów zaborczych (...)*⁶. Inicjatywa ta znalazła poparcie zarówno w środowisku pracowników resortu poczty i telegrafów, jak i filatelistów. Dzięki ofiarności pracowników, a także filatelistów i antykwariszy, w stosunkowo krótkim czasie udało się zebrać pokaźną liczbę znaczków pocztowych (polskich i zagranicznych), pieczęci, stempli, emblematów, aparatów telegraficznych i telefonicznych i tym podobnych przedmiotów, które, podobnie jak pamiątkowy album Dyrekcji Bydgoskiej, stały się zaczątkiem zbiorów muzealnych. Muzeum Poczty-Telegraficzne formalnie utworzono 25 stycznia 1921 r. w Warszawie. Nie otrzymało ono statusu samodzielnej instytucji, lecz zostało przydzielone do Wydziału Materiałów Poczty w Departamencie Gospodarczym Ministerstwa Poczty i Telegrafów. Chlubę placówki stanowiły unikatowe zbiory polskich znaczków pocztowych, prezentowane na licznych prestiżowych wystawach filatelistycznych w kraju i za granicą, przynosząc muzeum, jak również polskiej administracji pocztowej uznanie i rozgłos, tak jak w przypadku Międzynarodowej Wystawy Znaczków Poczty w Genewie. Pokazany tam zbiór pierwszych polskich stempli, datowników i formularzy używanych w okręgu Dyrekcji Poczty i Telegrafów w Byd-

goszczy oraz znaczków pocztowych wraz z ich projektami został nagrodzony pozłacanym medalem Wystawy.

Wielki sukces polskiej filatelistyki odnotowała przede wszystkim ówczesna prasa filatelistyczna. Miesięcznik *Nowy Filatelista* w wydaniu z dnia 15 października 1922 r. zamieścił obszerną relację Włodzimierza Polańskiego z wystawy. We wstępnym słowie od redakcji padają słowa uznania dla Ministerstwa Poczty i Telegrafów: (...) *drugim donioślejszym krokiem był udział Ministerstwa na wystawie międzynarodowej w Genewie i delegowanie na tę wystawę znanego zbieracza i autora filatelistycznego Pana Włodzimierza Polańskiego, który swoją pracą i umiejętnością ułożenia ekspozycji urzędowej dużo dopomógł do otrzymania wysokiego odznaczenia na wystawie. (...) Nie szczędził on osobistych trudów i pracy długich tygodni, aby ekspozycje polskie godnie wyglądały na arenie światowej*⁷.

Jak informował *Kurier Warszawski* (...) *ze względu na niezwykle staranny i piękny dział polski, przewodniczący komitetu organizacyjnego międzynarodowej wystawy marek, która ma być otwarta w maju w Londynie, a zarazem członek jury wystawy genueńskiej, Pan Melville, zwrócił się z prośbą do delegata polskiego, aby Polska nie odmówiła swego udziału w wystawie londyńskiej. (...) Na bankiecie zorganizowanym przez „Geneuską Unię Filatelistyczną” wydanym na cześć gości, w którym uczestniczyło 250 osób, w mowach wygłoszonych zaznaczyła się żywo wielka sympatia dla Polski odrodzonej i uznanie dla jej działalności wszechstronnej, czego wymownym dowodem był jej tak wybitny współudział w wystawie filatelistycznej*⁸.

PRZYPISY

¹ *Kurier Warszawski*, nr 263 (1922)

² *Kurier Warszawski*, Nr 263 (1922)

³ Włodzimierz Polański ur. 1878 r., plk utanów, filatelista, pracownik Ministerstwa Poczty i Telegrafów w Warszawie. Badacz pierwszego znaczka polskiego i stempli pocztowych. Autor prac *Polskie Muzeum Pocztowe – zarys programu*, w której określił założenia organizacyjne muzeum. W 1930 r. objął kierownictwo Muzeum Poczty i Telekomunikacji w Warszawie. Funkcję tę pełnił do sierpnia 1940 r. Podczas okupacji działalność muzeum została zawieszona, zbiory zniszczone lub rozproszone. Wł. Polański wraz z częścią pracowników starał się zabezpieczyć zbiory. Mimo decyzji władz niemieckich o likwidacji muzeum i zwolnieniu pracowników, pozostał na stanowisku do sierpnia 1940 r. Zmarł tragicznie w 1944 r., w czasie powstania warszawskiego.

⁴ *400 lat Poczty Polskiej*, Warszawa 1958, s. 104

⁵ Bronisław Brzozowski, *Stemple pocztowe Wielkopolski i Pomorza w l. 1919-1939*, Kraków [1992] s. 15

⁶ *Muzeum Poczty i Telekomunikacji we Wrocławiu wczoraj i dzisiaj. Fotografie*. Katalog z wystawy, tekst i redakcja wydawnictwa Lucyna Lipińska, Wrocław 2006

⁷ *Nowy Filatelista*. Pismo niezależne, poświęcone sprawom filatelistyki, Nr 1 (1922)

⁸ *Kurier Warszawski*, Nr 263 (1922)